

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

સુખદેવ યાદવ અને અન્ય

વિરુદ્ધ

બિહાર રાજ્ય

સપ્ટેમ્બર ૧૩, ૨૦૦૧

[ઉમેશ સી. બેનર્જી અને એન. સંતોષ હેગડે, ન્યાયમૂર્તિઓ]

એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ કલમ ૩:

પુરાવાની મૂલવણી-આરોપીએ મરણજનાર પર ગોળીબાર કર્યો હોવાનો આક્ષેપ-સાક્ષીઓની જુબાની-નાની વિસંગતતાઓ-ટ્રાયલ કોર્ટે આરોપીને દોષિત ઠેરવ્યા-હાઈકોર્ટે દોષસિદ્ધિ ગ્રાહ્ય રાખી-અપીલ પર, કોર્ટે ઠેરવેલ કે જો પુરાવા તેની સંપૂર્ણતામાં ભરોસાપાત્ર હોય, તો પુરાવામાં તફાવત ફરિયાદપક્ષના કેસને નકારી શકે નહીં- પીનલ કોડ, ૧૮૬૦- કલમ ૩૦૨.

ક્રિમિનલ ટ્રાયલ:

જમી યાદી (સીઝર લિસ્ટ)-રજૂ ન કરવી-ટ્રાયલને દૂષિત કરતી નથી.

અપીલકર્તાઓને પીનલ કોડ ૧૮૬૦ની કલમ ૩૦૨ હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા અને આજીવન કેદની સજા ફટકારવામાં આવી હતી. ફરિયાદપક્ષનો કેસ એવો હતો કે તે કમનસીબ દિવસે જ્યારે માહિતી આપનાર અને તેમનો પુત્ર ગામમાં પાછા જઈ રહ્યા હતા, ત્યારે પુત્ર એક 'એમ' ના ઘર પાસે

પહોંચ્યો અને અપીલકર્તાઓ દ્વારા ઘેરાઈ ગયો. અપીલકર્તા નં. ૧ ના કહેવા પર, એક 'આર' એ પુત્ર પર ગોળીબાર કર્યો જે નીચે પડી ગયો અને મૃત્યુ પામ્યો. ત્યારબાદ અન્ય આરોપી વ્યક્તિઓ નાસી ગયા હતા. ટ્રાયલ દરમિયાન, પાંચ ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓએ જુબાની આપી હતી કે તેઓએ વાસ્તવિક ઘટના જોઈ હતી અને આરોપી વ્યક્તિઓએ મરણજનારને ઘેરી લીધો હતો અને એક 'આર' એ તેના પર ગોળી ચલાવી હતી. જો કે, બચાવપક્ષના સાક્ષીએ જણાવ્યું હતું કે ઘટનાનું સ્થળ અલગ હતું. સેશન્સ જજે અપીલકર્તાઓને દોષિત ઠેરવ્યા અને સજા કરી. અપીલ પર, હાઈકોર્ટે દોષસિદ્ધિ અને સજા ગ્રાહ્ય રાખી. તેથી આ વર્તમાન અપીલ.

અપીલકર્તાઓએ દલીલ કરી હતી કે ઘટનાના સ્થળ અંગે પુરાવાઓમાં તફાવત છે જે ફરિયાદપક્ષના કેસને વિસ્થાપિત કરે છે. અપીલ ફગાવી દેતાં, કોર્ટે

ઠેરવેલ કે: ૧.૧. કોર્ટ પુરાવામાંથી જ સત્ય શોધી શકે છે અને સાર-અસારને અલગ કરી શકે છે. તેમાં નાના ફેરફારો હોઈ શકે છે પરંતુ જો પુરાવાને તેની સંપૂર્ણતામાં જોવામાં આવે, તો તે અન્યથા ભરોસાપાત્ર જણાય, તો પુરાવા ભરોસાપાત્ર ન હોવાનો પ્રશ્ન ઊભો થશે નહીં.

૧.૨. હાલના કેસમાં, ઘટના સ્થળ અને જે રીતે ઘટના બની તે અંગે સાક્ષીઓની જુબાનીમાં કેટલાક ફેરફારો છે પરંતુ રેકૉર્ડ પર કોઈ મોટો વિરોધાભાસ અસ્તિત્વમાં નથી. તેથી, આપવામાં આવેલ પુરાવા હત્યામાં અપીલકર્તાઓની સંડોવણી અંગે ફરિયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપે છે.

લીલા રામ (મૃતક) મારફત દુલી ચંદ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય અને અન્ય, [૧૯૯૯] ૯ એસ.સી.સી. ૫૨૫; ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ એમ.કે. એન્થની, [૧૯૮૫] ૧ એસ.સી.સી. ૫૦૫; રામ્મી વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૯૯] ૮ એસ.સી.સી. ૬૪૯; તહસીલદાર સિંહ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૫૯) એસ.સી. ૧૦૧૨ અને આપાભાઈ અને અન્ય વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, [૧૯૮૮] સપ્લી. એસ.સી.સી. ૨૪૧, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૨. ફરિયાદપક્ષના ભાગે ક્ષતિના કિસ્સામાં આ મુદ્દાને આરોપીને થતા પૂર્વગ્રહના દ્રષ્ટિકોણથી ધ્યાનમાં લેવો પડશે. જો આવી ક્ષતિના કારણે પૂર્વગ્રહ પેદા થયો હોય તો તેની ટ્રાયલ પર ગંભીર અસર પડશે પરંતુ જો કોઈ પૂર્વગ્રહ ન થયો હોય તો ટ્રાયલ દૂષિત થવાનો પ્રશ્ન ઊભો થશે નહીં. તેથી, હકીકતો પર રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓનો અહેવાલ ભરોસાપાત્ર હોવા સિવાય બીજું કંઈ કહી શકાય નહીં અને તેના કારણે, જમી ચાટી રજૂ ન કરવાની ક્ષતિઓ પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓની જુબાનીથી ઓઝલ થઈ જાય છે.

શિવનાથ સિંહ અને અન્ય વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૯૪] ૨ એસ.સી.સી. ૫૬૩ અને બાલેશ્વર મંડલ અને અન્ય વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯ **Constants** ૭) એસ.સી. ૩૪૭૧, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

સિવિલ એપેલેટ જ્યુરિસડિક્શન:ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૪૮૨/૨૦૦૦.

પટના હાઈકોર્ટના ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૧૫૪/ ૧૯૯૩માં તારીખ ૨૦.૧૨.૯૯ ના ચુકાદા અને હુકમમાંથી.

અપીલકર્તા તરફે કે.ટી.એસ. તુલસી, કુમારી જે.એસ. વાડ, આશિષ વાડ, કુમારી નિહારિકા બહલ મેસર્સ જે.એસ. વાડ એન્ડ કો. પતી.

સામાવાળા તરફે સાકેત સિંહ, બી.બી. સિંહ, પ્રભાષ કિ. ચાંદવ અને ડો. કે.એસ. ચૌહાણ.

કોર્ટે ઠેરવેલ કે ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ બેનર્જી દ્વારા આપવામાં આવેલ.

હવે એ સુસ્થાપિત છે કે કોર્ટ સાક્ષીઓની જુબાનીમાંથી સત્ય શોધી શકે છે અને સાર-અસારને અલગ કરી શકે છે. પુરાવાને ભરોસાપાત્રતાના દ્રષ્ટિકોણથી ધ્યાનમાં લેવાના હોય છે અને એકવાર તે સંતોષાઈ જાય, તો તે કોર્ટના મનમાં

સદર પુરાવાને સ્વીકારવા માટે વિશ્વાસ પેદા કરે છે. આ કોર્ટે લીલા રામ (મૃતક) મારફત દુલી ચંદ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય અને અન્ય, [૧૯૯૯] ૮ એસ.સી.સી. પરપ માં આ કોર્ટના ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ એમ.કે. એન્થની, [૧૯૮૫] ૧ એસ.સી.સી. ૫૦૫ ના અગાઉના નિર્ણય પર આધાર રાખતા અવલોકન કર્યું:

"...જ્યારે જુદા જુદા સાક્ષીઓ વિગતો પર બોલે છે ત્યારે તેમની રજૂઆતો વચ્ચે કેટલીક વિસંગતતાઓ હોવાની શક્યતા ચોક્કસપણે રહેલી છે, અને જ્યાં સુધી વિરોધાભાસો ભૌતિક પરિમાણના ન હોય, ત્યાં સુધી તેનો ઉપયોગ પુરાવાને તેની સંપૂર્ણતામાં નકારી કાઢવા માટે થવો જોઈએ નહીં. પ્રાસંગિક રીતે, ફોજદારી કેસોમાં ગાણિતિક ચોકસાઈ સાથે પુરાવાના સમર્થનની અપેક્ષા રાખી શકાય નહીં. નાની અતિશયોક્તિ હોઈ શકે છે, પરંતુ તેના કારણે થતા ફેરફારો પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓના પુરાવાને અવિશ્વસનીય બનાવતા નથી. નજીવી વિસંગતતાઓએ અન્યથા સ્વીકાર્ય પુરાવાને ભૂંસી નાખવા જોઈએ નહીં."

રામ્મી વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૯૯] ૮ એસ.સી.સી. ૬૪૯ માં, આ કોર્ટે વધુમાં અવલોકન કર્યું:

"૨૪. જ્યારે કોઈ પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીની વિગતવાર તપાસ કરવામાં આવે છે ત્યારે તેના માટે કેટલીક વિસંગતતાઓ સર્જવી તદ્દન શક્ય છે. કોઈ પણ સાચો સાક્ષી

સંભવતઃ કેટલીક વિસંગત વિગતો આપવાથી બચી શકતો નથી. કદાચ એક ખોટો સાક્ષી જેને સારી રીતે શીખવવામાં આવ્યું હોય તે તેની જુબાનીને સંપૂર્ણપણે વિસંગતતા વિનાની બનાવવામાં સફળ થઈ શકે છે. પરંતુ અદાલતોએ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે જ્યારે સાક્ષીના પુરાવામાં વિસંગતતાઓ તેના સંસ્કરણની વિશ્વસનીયતા સાથે એટલી અસંગત હોય ત્યારે જ અદાલત તેના પુરાવાને નકારી કાઢવામાં ન્યાયી ઠરે છે. પરંતુ ઘટનાના વર્ણનમાં આવતા માત્ર ફેરફારો પર (કાં તો બે સાક્ષીઓના પુરાવા વચ્ચે અથવા તે જ સાક્ષીના બે નિવેદનો વચ્ચે) અતિ ગંભીર દ્રષ્ટિકોણ અપનાવવો એ ન્યાયિક ચકાસણી માટે અવાસ્તવિક અભિગમ છે."

આ કોર્ટે આગળ જણાવ્યું: (એસ.સી.સી. પાના ૬૫૬-૬૫૭, ફકરા ૨૫-૨૭)

"૨૫. ઉલટતપાસ દરમિયાન સાક્ષીનો સામનો કરવા માટે તેના અગાઉના નિવેદનમાંથી વિરોધાભાસો શોધવા એ ટ્રાયલ કોર્ટોમાં એક સામાન્ય પ્રથા છે. માત્ર પુરાવામાં અસંગતતા હોવાના કારણે તે સાક્ષીની વિશ્વસનીયતાને નબળી પાડવા માટે પૂરતું નથી. તેમાં કોઈ શંકા નથી કે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૫૫ અસંગત અગાઉના નિવેદનની સાબિતી દ્વારા સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર સવાલ ઉઠાવવાની તક પૂરી પાડે છે. પરંતુ સદર કલમ વાંચતા સંકેત મળશે કે તમામ

અસંગત નિવેદનો સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર સવાલ ઉઠાવવા માટે પૂરતા નથી.
સદર કલમનો મહત્વનો ભાગ નીચે મુજબ છે:

'૧૫૫. સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર સવાલ ઉઠાવવો.- સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર સામાવાળા દ્વારા, અથવા, કોર્ટની સંમતિથી, તેને બોલાવનાર પક્ષ દ્વારા નીચેની રીતે સવાલ ઉઠાવી શકાય છે-

(૧)-(૨)

(૩) તેના પુરાવાના કોઈપણ ભાગ સાથે અસંગત એવા અગાઉના નિવેદનોની સાબિતી દ્વારા જેનો વિરોધાભાસ થઈ શકે તેમ હોય;'

૨૬. અગાઉનું નિવેદન પુરાવા સાથે અસંગત જણાતું હોવા છતાં તે વિરોધાભાસ સમાન હોવા માટે જરૂરી નથી. અસંગત નિવેદનમાંથી માત્ર એવા જ નિવેદનો જે 'વિરોધાભાસી' હોવાને પાત્ર છે તે સાક્ષીની વિશ્વસનીયતાને અસર કરશે. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૪૫ પણ ઉલટતપાસ કરનારને સાક્ષીના કોઈપણ અગાઉના નિવેદનનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ બનાવે છે, પરંતુ તે સાવધ કરે છે કે જો સાક્ષીનો 'વિરોધાભાસ' કરવાનો ઈરાદો હોય તો ઉલટતપાસ કરનારને તેમાં નિર્ધારિત ઔપચારિકતાનું પાલન કરવાનો આદેશ આપવામાં આવે છે. કોડની

કલમ ૧૬૨ પણ ઉલટતપાસ કરનારને સાક્ષીના અગાઉના નિવેદનનો (કોડની કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધાયેલ) માત્ર મર્યાદિત હેતુ માટે એટલે કે સાક્ષીનો 'વિરોધાભાસ' કરવા માટે ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપે છે.

૨૭. તેથી, સાક્ષીનો વિરોધાભાસ કરવો એટલે સાક્ષીના ચોક્કસ સંસ્કરણને અવિશ્વસનીય બનાવવું જ હોવું જોઈએ. જ્યાં સુધી અગાઉનું નિવેદન વર્તમાન નિવેદનને અવિશ્વસનીય બનાવવાની ક્ષમતા ધરાવતું ન હોય, ભલે પછીનું નિવેદન અગાઉના નિવેદનથી અમુક અંશે અલગ હોય, તો પણ તે સાક્ષીનો વિરોધાભાસ કરવામાં મદદરૂપ થશે નહીં (જુઓ તહસીલદાર સિંહ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૫૯) એસ.સી. ૧૦૧૨)."

જો કે એ નોંધવું ખરેખર જરૂરી છે કે ભાગ્યે જ કોઈ એવો સાક્ષી હશે જેના પુરાવામાં થોડી અતિશયોક્તિ અથવા શાણગાર ન હોય—ક્યારેક તેને રજૂ કરવાનો ઈરાદાપૂર્વકનો પ્રયાસ હોય છે અને ક્યારેક સાક્ષીઓ બોક્સમાંથી વધુ સારું કરવાની અતિશય ઉત્સુકતામાં અતિશયોક્તિભર્યું વર્ણન વિગતવાર આપે છે. આપાભાઈ અને અન્ય વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, [૧૯૮૮] સપ્લી. એસ.સી.સી. ૨૪૧ માં, આ કોર્ટે અહેવાલના ફકરા ૧૩ માં અવલોકન કર્યું:

".....કોર્ટે પુરાવાની કદર કરતી વખતે નાની વિસંગતતાઓને અયોગ્ય મહત્વ આપવું જોઈએ નહીં. જે વિસંગતતાઓ ફરિયાદપક્ષના કેસના મૂળ સંસ્કરણને હચમચાવી શકતી નથી તેને નકારી શકાય છે. સમજણ અથવા અવલોકનની સામાન્ય ભૂલોને કારણે થતી વિસંગતતાઓને મહત્વ આપવું જોઈએ નહીં. સ્મૃતિ ભ્રંશને કારણે થયેલી ભૂલોને યોગ્ય છૂટછાટ આપી શકાય છે. કોર્ટે વિવિધ કેસોમાં માણસો અને બાબતોના પોતાના વિશાળ અનુભવની સહાય લઈને કોઈપણ સાક્ષી દ્વારા આપવામાં આવેલા અતિશયોક્તિભર્યા સંસ્કરણને બાદ કરીને રેકૉર્ડ પરની સમગ્ર સામગ્રીનું મૂલ્યાંકન કરવું જોઈએ. જ્યારે આવા તથ્યો દ્વારા આક્ષેપ કરાયેલ ચોક્કસ તથ્યોના સંબંધમાં શંકા ઊભી થાય છે, ત્યારે યોગ્ય માર્ગ એ છે કે માત્ર તે હકીકતને જ અવગણવી, સિવાય કે તે બાબતના મૂળમાં જતી હોય જેથી ફરિયાદપક્ષની આખી વાર્તા નષ્ટ થઈ જાય. આજકાલ સાક્ષીઓ કદાચ કોર્ટ દ્વારા તેમની જુબાની નકારી કાઢવામાં આવવાના ડરથી તેમના સંસ્કરણમાં શણગાર ઉમેરતા જાય છે. અદાલતોએ, જોકે, આવા સાક્ષીઓના પુરાવાને સંપૂર્ણપણે અવિશ્વસનીય માનવા જોઈએ નહીં જો તેઓ અન્યથા ભરોસાપાત્ર હોય....."

પુરાવાના પ્રોબેટીવ મૂલ્ય અને તેની સ્વીકાર્યતા અંગેના કાનૂની મુદ્દાની મૂળભૂત બાબતો સાથે કામ કર્યા પછી અને આ તબક્કે કેસની હકીકતલક્ષી વિગતોનો સંદર્ભ લેતા, એ નોંધવું રહ્યું કે અપીલકર્તાઓને ફટકારવામાં આવેલી

આજીવન કેદની સજા અને આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૨ હેઠળની દોષસિદ્ધિ અંગેના સમર્થનના ચુકાદા સામે, ૧૯૮૯ ના સેશન્સ કેસ નં. ૨૮૮ માં આરોપી હોવાના નાતે હાલના અરજદારોએ અપીલની પરવાનગી માટે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ આ કોર્ટનો આશરો લીધેલ અને પરવાનગી મળ્યા પછી, આ બાબત આ કોર્ટ સમક્ષ વિચારણા માટે આવી.

એ નોંધવું રહ્યું કે એડિશનલ સેશન્સ જજના ચુકાદા સામે, પટના હાઈકોર્ટ સમક્ષ બે ક્રિમિનલ અપીલ દાખલ કરવામા આવી હતી [૧૯૯૩ ની ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૧૫૪ (સુખદેવ યાદવ અને અન્ય વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય) અને ૧૯૯૩ ની ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૨૦૯ (રાકેશ મોંડલ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય)] અને બંને અપીલોના સામાન્ય ચુકાદામાં, હાઈકોર્ટનો એવો અભિપ્રાય હતો કે ફરિયાદપક્ષ તેના કેસને તમામ વ્યાજબી શંકાઓથી પર સાબિત કરવામાં સફળ રહ્યો છે અને અપીલકર્તાઓને ફટકારવામાં આવેલી દોષસિદ્ધિ અને સજામાં કોઈ હસ્તક્ષેપની જરૂર નથી.

પ્રાસંગિક રીતે આ કોર્ટે તારીખ ૭.૮.૨૦૦૦ ના રોજ ૧૯૯૩ ની ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૨૦૯ માં તારીખ ૨૦.૧૨.૧૯૯૯ ના હુકમ અને ચુકાદા સામેની સ્પેશિયલ લીવ પિટિશનને ફગાવી દેવાની મહેરબાની કરી હતી. આ કોર્ટે જોકે ૯ મે, ૨૦૦૦ ના રોજ હાઈકોર્ટ સમક્ષની અન્ય અપીલ એટલે કે ૧૯૯૩ ની

ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૧૫૪ ના સંબંધમાં ૨૦ attachment ની એસ.એલ.પી.
(ક્રિમિનલ) નં. ૧૬૦૬ માં લીવ મંજૂર કરીને હાલની અપીલ દાખલ કરી હતી.

હકીકતલક્ષી સ્કોર પર એવું જણાય છે કે ઘટના ૧લી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ ના રોજ સવારે આશરે ૯.૩૦ વાગ્યે મુંગેર જિલ્લાના ખડગપુર પોલીસ સ્ટેશન અંતર્ગત ખૈરા ગામમાં બની હતી જેમાં રામદેવ સિંહ મુખિયા બંદૂકની ગોળીની ઈજાનો ભોગ બન્યા હતા. ફરિયાદપક્ષનો કેસ જે રીતે રજૂ કરાયો છે તે દર્શાવે છે કે માહિતી આપનાર તેમના ખેતર માટે મજૂરો લેવા ફસિયાબાદ ગયા હતા અને ખૈરા ગામ પાછા ફરતી વખતે તેઓ તેમના પુત્રને મળ્યા જે તેમની આગળ ગયો હતો અને જેવો પુત્ર મહાવીર મોદી નામના વ્યક્તિના ઘર પાસે પહોંચ્યો, રસ્તામાં કેટલાક અજ્ઞાત વ્યક્તિઓ ઉપરાંત મુનિન્દ્ર ઉર્ફે બિમલ સિંહ સાથે હાલના અપીલકર્તાઓ દ્વારા પુત્રને ઘેરી લેવામાં આવ્યો. અપીલકર્તા સુખદેવ ચાદવના કહેવા પર, રાકેશ મંડલે મરણજનાર પર ગોળીબાર કર્યો જે તરત જ ઘટનાસ્થળે નીચે પડી ગયો અને મૃત્યુ પામ્યો. ત્યારબાદ આરોપી વ્યક્તિઓ નાસી ગયા હતા. માહિતી આપનારે આક્ષેપ કર્યો હતો કે આ ઘટના એટલા માટે બની કારણ કે મરણજનાર એક રાજકીય પક્ષના સક્રિય સભ્ય હતા અને બીજા રાજકીય પક્ષના વિરોધી હતા જેના રાકેશ અને અન્ય સભ્યો હતા.

મરણજનારના શબનું પોસ્ટમોર્ટમ ડૉ. નાગેશ્વર પ્રસાદ ઝા (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૬) દ્વારા મુંગેર ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું અને તેમને શરીર પર મૃત્યુ પહેલાની ઈજાઓ મળી આવી હતી જે તેમની જુબાની પરથી જણાય છે.

"૧. કપાળ અને કાનની નજીકના ભાગમાં ખોપરીની ડાબી બાજુએ ૨ ૧/૨" x ૧ ૧/૨" નો એક ફાટેલો ઘા (લેસરેટેડ વૂન્ડ) જેમાં બળેલા વાળ અને અંદરની તરફ વળેલા કિનારા (પ્રવેશના ઘા) અને કપાળના ડાબા હાડકા, ડાબા ટેમ્પોરલ હાડકા અને ડાબા પેરિએટલ હાડકાનું ફ્રેક્ચર. ડિસેક્શન કરવા પર ડાબા સેરેબ્રલ હેમિસ્ફિયરથી જમણા સેરેબ્રલ હેમિસ્ફિયર સુધી મગજના પદાર્થમાં મેનિન્જીસનું ફાટવું, બ્રેઇન સબસ્ટન્સ, હેમરેજ અને લોહીનો ગંઠાઈ જવો.

૨. ઓક્સિપિટલ અને પેરિએટલ પ્રદેશમાં ખોપરીની જમણી બાજુએ ૪ ૧/૨ x ૩ ૧/૨ નો ફાટેલો ઘા, જેમાં જમણા પેરિએટલ અને ટેમ્પોરલ હાડકાના ટુકડા થઈ ગયા હતા અને ઘાના આ વિસ્તારમાંથી હાડકાના ટુકડા ગાયબ હતા. ખોપરીમાં ફાટ પડેલી હતી અને ખોપરીમાં લોહી હતું. ડાબા કાન અને બંને નાકની નસકોરીમાંથી લોહી વહી રહ્યું હતું.

૩. બધા અંગો પર રીગર મોર્ટિસ હાજર હતું. મારા અભિપ્રાય મુજબ મૃત્યુ ૨૪ કલાકની અંદર મિસાઈલ (અગ્નિશાસ્ત્ર) ના કારણે થયેલી કોમા અને મગજની ઈજાઓને લીધે થયું હતું.

૪. પી.એમ. રિપોર્ટ જુએ છે અને જણાવે છે. તે મારી પેનથી લખાયેલ છે અને મારી સહી ધરાવે છે." (આંક ૨ તરીકે માર્ક કરો).

ઈજા નં. ૧ પરથી એવું જણાય છે કે અગ્નિશાસ્ત્રનો ઉપયોગ નજીકની રેન્જથી કરવામાં આવ્યો હતો કારણ કે બળેલા વાળ મળી આવ્યા હતા.

XXX

તપાસ

XXX

૫. ઈજા નં. ૧ મગજ સુધી હતી. મેનિન્જીસ એ પટલ છે જે મગજને ઢાંકે છે. આ પટલ ખોપરીના હાડકાં દ્વારા ઢંકાયેલું હોય છે. ઈજા નં. ૧ એ મગજના તમામ પટલને અસર કરી હતી. મગજની બંને બાજુના પટલ પ્રભાવિત થયા હતા. મગજની પાછળની બાજુએ પિયામેટર પણ પ્રભાવિત થયું હતું.

૬. મને બહાર નિકળતો ઘા (એક્ઝિટ વૂન્ડ) પણ મળ્યો. ઈજા નં. (૨) એ બહાર નિકળતો ઘા છે. મેં મારા રિપોર્ટમાં તેનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી. ઈજા નં. (૨) માં "એક્ઝિટ વૂન્ડ" નો ઉલ્લેખ ન કરવો એ માત્ર લખવાની ભૂલ છે."

ટ્રાયલ દરમિયાન ફરિયાદપક્ષે આઠ (૮) સાક્ષીઓની તપાસ કરી, જેમાંથી પાંચ (૫) ઘટનાના મુદ્દા પર હતા અને અન્ય ત્રણ (૩) ઔપચારિક સાક્ષીઓ હતા જેમાં મરણજનારના શબનું પોસ્ટમોર્ટમ કરનાર ડોક્ટરનો સમાવેશ થાય છે. આરોપી વ્યક્તિઓએ શ્યામ સુંદર મંડલની પણ બચાવપક્ષના સાક્ષી ૧ તરીકે તપાસ કરી હતી અને જેમણે બદલામાં જણાવ્યું હતું કે આરોપી અને રાકેશ મંડલની માતા, એટલે કે ઉર્મિલા દેવી વચ્ચેના વિવાદના કારણે ઘટના અલગ જગ્યાએ અને ફરિયાદપક્ષના કેસથી વિપરીત રીતે બની હતી. ટ્રાયલના અંતે, જો કે, વિદ્વાન સેશન્સ જજે અહીં અપીલકર્તાઓને દોષિત ઠેરવ્યા હતા, જેમ કે અગાઉ નોંધવામાં આવ્યું છે, પરંતુ મોનિટર ઉર્ફે બિમલ સિંહને નિર્દોષ જાહેર કર્યા હતા. તેમાંથી અપીલો હાઇકોર્ટ દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવી છે અને તેથી આ અપીલ જેમ કે અગાઉ વધુ વિગતવાર નોંધવામાં આવ્યું છે.

અપીલના સમર્થનમાં ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી તુલસીએ ખૂબ જ ભારપૂર્વક દલીલ કરી હતી કે ઘટનાના સ્થળ અંગે પુરાવાઓમાં ગંભીર તફાવત રહ્યો છે જે બદલામાં ફરિયાદપક્ષના કેસને સંપૂર્ણપણે વિસ્થાપિત કરે છે અને હાઇકોર્ટે ઘટના સ્થળને લગતા આવા અલગ દ્રષ્ટિકોણને ધ્યાનમાં ન લઈને સ્પષ્ટપણે ભૂલ કરી છે. ઉપર નોંધ્યા મુજબ ફરિયાદપક્ષના પાંચ (૫) સાક્ષીઓએ વાસ્તવિક ઘટના જોઈ હોવાનો દાવો કર્યો હતો, એટલે કે આરોપી વ્યક્તિઓએ મરણજનારને ઘેરી લીધો હતો અને એક રાકેશ મંડલે તેના પર ગોળી

ચલાવી હતી – તો ચાલો આપણે ઘટના સ્થળને લગતા પુરાવાઓની ટૂંકી તપાસ કરીએ: મરણજનારના પિતા હોવાના નાતે માહિતી આપનારે તેમની પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં નોંધાવ્યું છે:

".....આજે આશરે ૯.૦૦ વાગ્યે હું મજૂર બોલાવવા ગયો હતો..... હું ત્યાંથી પાછો ફરી રહ્યો હતો ત્યારે મારો પુત્ર રામ દેવ સિંહ મુખિયા પશ્ચિમથી ગામ તરફ જતાં મને મળ્યો. મારો પુત્ર આગળ ગયો અને હું થોડો પાછળ રહ્યો અને આ દરમિયાન, મેં મહાવીર માંઝીની ઝૂંપડી નજીક રસ્તા પર જોયું કે મુઝફ્ફર ગંજની એસ.યુ.સી.આઈ. ના નેતા સુખદેવ ચાદવ, શ્યામ સુંદર મંડલના પુત્ર રાકેશ મંડલ, બંગાળી સિંહના પુત્ર મુનિન્દર ઉર્ફે વિમલ સિંહ, બિસો સિંહના પુત્ર રામ અવતાર સિંહ, તમામ ખૈરાના રહેવાસી, અજ્ઞાત ના પુત્ર પરમેશ્વર બિંદ, પાકુરીના રહેવાસી, પોલીસ સ્ટેશન: ખડગપુર, જિલ્લો મુંગેર, અને કેટલાક અજ્ઞાત બહારના લોકોએ મુખિયાજીને ઘેરી લીધા હતા. સુખદેવ ચાદવે આદેશ આપ્યો કે "તરત જ ગોળી ચલાવો". તેમના આદેશ પર રાકેશ મંડલે ગોળી ચલાવી, ત્યારે મુખિયાજી જમીન પર પડી ગયા. ઉપરોક્ત તમામ આરોપીઓ ગોળીબાર કરીને પૂર્વ તરફ ભાગી ગયા હતા."

ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી ઘટના સ્થળ અંગે રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ જુલાનીઓમાંથી જરૂરી અને સંબંધિત અર્ક નીચે મુજબ છે:

ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૧:

".....મેં જોયું કે સુખદેવ યાદવ, રામ અવતાર મંડલ અને વિમલ મંડલ અને વધુ એક વ્યક્તિ જેને હું ઓળખી શક્યો નહીં, તેઓ રહારના ખેતરમાંથી બહાર આવ્યા. મુખિયાજી જે પશ્ચિમથી આવી રહ્યા હતા, તેમને પરમેશ્વર બિંદ અને રાકેશ મંડલે પકડી લીધા હતા અને બાકીના લોકોએ તેમને ઘેરી લીધા હતા. સુખદેવ યાદવે કહ્યું કે તમે શું જોઈ રહ્યા છો ગોળી ચલાવો, જેના પર રાકેશ મંડલે કમરમાંથી પિસ્તોલ કાઢી મુખિયા રામ દેવ સિંહ પર ગોળી ચલાવી, જે તેમના માથામાં વાગી. ત્યારબાદ રાકેશ મંડલ અને પરમેશ્વર બિંદ દક્ષિણ પૂર્વ તરફ ભાગ્યા. બાકીના લોકો ઉત્તર તરફ ભાગ્યા.

જો કે, ઉલટતપાસમાં ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૧ એ જણાવ્યું:

"રાકેશ અને પરમેશ્વરે મરણજનારના બંને હાથ પકડ્યા હતા. જ્યારે અન્ય આરોપીઓ 'રહાડ' ના ખેતરમાંથી બહાર આવ્યા ત્યારે મરણજનારનો હાથ પકડવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે હાથ પકડવામાં આવ્યો, ત્યાં સુધીમાં અન્ય આરોપીઓ ત્યાં પહોંચી ગયા અને મરણજનારને ઘેરી લીધો. મને યાદ નથી કે મેં દારોગાજી સમક્ષ આવું નિવેદન આપ્યું હતું કે નહીં, જ્યારે ચાર વ્યક્તિઓ રહાડના ખેતરમાંથી બહાર આવીને મુખિયાજીને ઘેરી લીધા, ત્યારે રાકેશ અને પરમેશ્વર આરોપીઓ સાથે જોડાયા.

"જે સમયે મરણજનારને ગોળી વાગી હતી, તે સમયે હું મરણજનારથી આશરે ૨૫-૩૦ વારના અંતરે હતો.

ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૨:

ગોળી વાગ્યા પછી, મુખિયાજી પશ્ચિમી ખૂણા તરફ રસ્તા પર પડી ગયા, જેના કારણે જમીન પર ઘણું લોહી વહી ગયું. ઘટનાના સ્થળે રસ્તા પર સહેજ વળાંક છે જે પશ્ચિમ તરફ વળે છે. મેં માત્ર તે જ ઈજા જોઈ હતી જે મુખિયાજીને માથામાં ગોળી વાગવાના પરિણામે થઈ હતી; અન્ય કોઈ ઈજા જોઈ શક્યો નથી.....

આ ઘટના પછી, હું પણ અન્ય લોકો સાથે આરોપીઓનો પીછો કરવા લાગ્યો, જેઓ ઉત્તર તરફ ભાગ્યા હતા."

ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૩:

"જ્યારે હું મહાવીર મોદીના ઘરથી પશ્ચિમ તરફ પહોંચ્યો, ત્યારે જોયું કે આંબાના ઝાડ નજીક સુખદેવ યાદવ, રામ અવતાર મંડલ, રાકેશ મંડલ, પરમેશ્વર બિંદ અને મુનિમ મંડલ ઉર્ફે વિમલ મંડલ ત્યાં હતા. વિમલ ત્યાંથી ગામ તરફ આશરે ૧૦૦ વારના અંતરે જઈ રહ્યો હતો. રાકેશ મંડલ અને અન્ય લોકો મરણજનાર રામદેવ મુખિયાને ઘેરી રહ્યા હતા. આરોપી સુખદેવ યાદવે કહ્યું રાકેશ

તું શું જોઈ રહ્યો છે ગોળી ચલાવ. આના પર રાકેશએ ગોળી ચલાવી, મુખિયાજી પડી ગયા અને આરોપીઓ નાસી ગયા. સુખદેવ યાદવ અને રામ અવતાર ઉત્તર તરફ ભાગ્યા હતા અને રાકેશ મંડલ અને પરમેશ્વર બિંદ પૂર્વ તરફ ભાગ્યા હતા."

ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૪:

".....જ્યારે હું મહાવીર મોદીના ઘર પાસે પહોંચ્યો, ત્યારે જોયું કે આંબાના ઝાડ નજીક થોડે દૂર ૫-૬ વ્યક્તિઓ દોડી રહ્યા હતા, જેમાંથી મેં સુખદેવ યાદવ, રાકેશ મંડલ અને પરમેશ્વર બિંદને ઓળખ્યા અને આગળ જતાં, મેં જોયું કે રામ દેવ સિંહ (મુખિયાજી) રસ્તા પર પડ્યા હતા જેઓ મૃત્યુ પામ્યા હતા. મુખિયાજીના માથામાં ગોળી વાગી હતી અને ત્યાંથી લોહી વહી રહ્યું હતું. ઘટનાનું કારણ સુખદેવ યાદવ અને મરણજનાર રામ દેવ સિંહ વચ્ચેની રાજકીય લડાઈ છે."

"માહિતી આપનારે જો કે તેમની જુબાનીમાં સ્પષ્ટ કર્યું કે આ ઘટના પૂર્વ-પશ્ચિમ દિશામાં સ્થળ નજીક ઉત્તર-દક્ષિણ જતા રસ્તા પર બની હતી..."

ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૫:

"..... જ્યારે મુખિયાજી મહાવીર મોદીના બાસા પાસે પહોંચ્યા, સુખદેવ, રામઅવતાર અને અન્ય બે આરોપીઓ રહારના ખેતરમાંથી બહાર આવ્યા અને

મુખિયાને ઘેરી લીધા. રાકેશ અને પરમેશ્વર, જેઓ આગળ જઈ રહ્યા હતા તેઓ પણ મુખિયાને ઘેરનારાઓમાં સામેલ હતા. ત્યારબાદ, સુખદેવે ગોળી ચલાવવાનો આદેશ આપ્યો અને રાકેશએ મુખિયાજી પર ગોળી ચલાવી. ત્યારબાદ તમામ આરોપીઓ નાસી ગયા હતા....."

રેકૉર્ડ પરના પુરાવા, જો કે, શ્રી તુલસીની રજૂઆતોને કોઈ સમર્થન આપતા નથી. કેટલાક ફેરફારો હોઈ શકે છે પરંતુ રેકૉર્ડ પર કોઈ મોટો વિરોધાભાસ અસ્તિત્વમાં નથી. મોદીનું ઘર અને રહારનું ખેતર એ બે સ્થળો છે જેનો આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા ઉદ્દેખ કરવામાં આવ્યો છે પરંતુ ઘેરાઈ જવાની અને અપીલકર્તા નં. ૧ ના કહેવા પર થયેલા ગોળીબારની હકીકત વાતટૂટી રહે છે. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, નાના ફેરફારો હોઈ શકે છે પરંતુ જો પુરાવાને તેની સંપૂર્ણતામાં જોવામાં આવે, તો તે અન્યથા ભરોસાપાત્ર જણાય, તો પુરાવા ભરોસાપાત્ર ન હોવાનો પ્રશ્ન ઊભો થશે નહીં. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, કોર્ટ પુરાવામાંથી જ સત્ય શોધી શકે છે અને સાર-અસારને અલગ કરી શકે છે. આપવામાં આવેલા પુરાવા હત્યામાં અહીંના અપીલકર્તાની સંડોવણી અંગે ફરિયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપે છે. આ સંદર્ભમાં હાઈકોર્ટે અવલોકન કર્યું:

"તેઓ ઘટનાના પાંચ વર્ષથી વધુ સમય પછી કોર્ટમાં જુઝાની આપી રહ્યા હોવાથી, કેટલીક અસંગતતા હોઈ શકે છે..... પરંતુ તે પ્રકૃતિમાં નાની હોવાથી

તેને અવગણવી પડશે. પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓના પુરાવા સુસંગત હોવાથી, અમારી પાસે ફરિયાદપક્ષના કેસને અવિશ્વસનીય માનવાનું કોઈ કારણ નથી".

શ્રી તુલસીએ આગળ દલીલ કરી હતી કે ઘટનાનું સૌથી અગાઉનું સંસ્કરણ દબાવી દેવામાં આવ્યું હતું કારણ કે ચોકીદારે ઘટના સ્થળની મુલાકાત લીધી હતી અને ત્યારબાદ તપાસ અધિકારીને માહિતી આપી હતી, જેના આધારે તપાસ અધિકારી ઘટના સ્થળે આવ્યા હતા તે માહિતી જાણીજોઈને છુપાવવામાં આવી છે -- આ બાબત, શ્રી તુલસીએ દલીલ કરી હતી કે, ફરિયાદપક્ષના કેસની સત્યતા અંગે થોડી શંકા પેદા કરે છે અને તેનો લાભ અપીલકર્તાઓને મળવો જોઈએ: જ્યારે રેકૉર્ડ પર છે કે તપાસ અધિકારી સાથે ફરી આવતા પહેલા ચોકીદારે ઘટના સ્થળની મુલાકાત લીધી હતી, પરંતુ તપાસ અધિકારીના એવા હકારાત્મક પુરાવા છે કે તેઓ રામ દેવ સિંહની હત્યા વિશેની અફવા સાંભળીને ગામમાં પહોંચ્યા હતા અને એવું બન્યું કે આ મુદ્દે કોઈ ઉલટતપાસ થઈ ન હતી અને જેની ગેરહાજરીમાં તપાસ અધિકારીના નિવેદનને સ્વીકાર્યા વિના છૂટકો નથી. ગમે તે હોય, ચોકીદારને રજૂ ન કરવાને કારણે શું અસર થશે? ચોકીદાર ત્યાં હોઈ શકે કે ન પણ હોઈ શકે અથવા તે માત્ર એક સંપૂર્ણ સંયોગ હોઈ શકે છે કે તપાસ અધિકારી અને ચોકીદાર બંને સાથે આવ્યા હતા પરંતુ તે પોતાનામાં ફરિયાદપક્ષના કેસની સત્યતાને અસર કરતું નથી અને ન તો એવી કોઈ અટકળો લગાવવી શક્ય છે કે ચોકીદાર પોલીસ સ્ટેશને ગયો હતો અને તપાસ અધિકારીને

ઘટનાસ્થળે લાવ્યો હતો, જો કે આ મુદ્દો વિગતવાર વિચારવા માટે ખૂબ જ નજીવો છે અને આથી અમને આ મુદ્દા પર આગળ બોલવાનું કોઈ કારણ જણાતું નથી અને ન તો તે અપીલના સમર્થનમાં કરાયેલી રજૂઆતોને અથવા હાઈકોર્ટ દ્વારા લેવાયેલા નિર્ણયને કોઈ સમર્થન આપે છે.

બીજો પાસું રેકૉર્ડના ભાગ રૂપે કોર્ટમાં જમી ચાદી રજૂ ન કરવાને સંબંધિત છે – નિઃશંકપણે, ફરિયાદપક્ષના ભાગે આ એક ક્ષતિ છે પરંતુ આ મુદ્દાને સાક્ષીઓની વિશ્વસનીયતાના દ્રષ્ટિકોણથી ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે અને રેકૉર્ડ પર વિશ્વસનીય પુરાવા હોવાના કિસ્સામાં, જમી ચાદી રજૂ ન કરવાને લગતી ક્ષતિ ફરિયાદપક્ષના કેસને કોઈ પણ રીતે ખરેખર અસર કરતી નથી – આ મુદ્દાને આરોપીને થતા પૂર્વગ્રહના દ્રષ્ટિકોણથી ધ્યાનમાં લેવો પડશે, જો કે તેના પર વિગતવાર જતા પહેલા, આ કોર્ટના શિવનાથ સિંહ અને અન્ય વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૯૪] ૨ એસ.સી.સી. ૫૬૩ ના અવલોકનો નોંધી શકાય છે. આ કોર્ટે અવલોકન કર્યું:

"૭. વિદ્વાન કાઉન્સિલે એવી પણ દલીલ કરી હતી કે જ્યાં મરણજનારને માર મારવામાં આવ્યો હતો અને જ્યાં માથું કાપવામાં આવ્યું હતું તે જગ્યાએ લોહીના ડાઘા મળી આવ્યા જ હોવા જોઈએ અને તપાસ અધિકારીએ લોહીના ડાઘાવાળી માટી એકત્રિત કરી ન હતી. તેથી, ઘટનાનું સ્થળ શંકાસ્પદ છે. આ

પાસાની નીચેની બંને અદાલતો દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી છે અને એ નોંધવામાં આવ્યું છે કે સાઈટ પ્લાનમાં લોહીના ડાઘાની હાજરી નોંધવામાં આવી હતી અને જો તપાસ અધિકારીએ તમામ સ્થળોએથી લોહીના ડાઘા એકત્રિત ન કર્યા હોય, તો તે પોતાનામાં કોઈ ખામી નથી. વિદ્વાન કાઉન્સિલે જોરદાર દલીલ કરી હતી કે રિકવર કરાયેલ માથું મોહન લાલનું હતું કે કેમ તે અંગે ગંભીર શંકા છે. આ સંદર્ભમાં ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૬ ડોક્ટરના પુરાવા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, જેમણે જણાવ્યું હતું કે જે ઘડનું તેમણે પોસ્ટમોર્ટમ કર્યું હતું તે મજબૂત બાંધાનું હતું અને માથું એક યુવાનનું હતું. વિદ્વાન કાઉન્સિલના જણાવ્યા મુજબ મરણજનાર યુવાન ન હતો અને તેથી ફરિયાદપક્ષે સાબિત કર્યું નથી કે તે મોહન લાલનું માથું હતું. અમારા મતે આ બિલકુલ ખામી નથી. જો એમ માની લેવામાં આવે તો પણ કે ફરિયાદપક્ષે નિર્ણાયક રીતે સાબિત કર્યું નથી કે જે માથું રિકવર કરવામાં આવ્યું હતું તે મોહન લાલનું હતું, સાક્ષી પછી સાક્ષીએ સ્પષ્ટપણે જુબાની આપી છે કે મોહન લાલની હત્યા કરવામાં આવી હતી અને તેનું માથું કાપી નાખવામાં આવ્યું હતું અને આ સાક્ષીઓ દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલી રીતે મોહન લાલનું માથું કાપી નાખવામાં આવ્યું હતું તે બાબતે કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં. વાસ્તવિકતામાં એફ.આઈ.આર. માં પણ ઉલ્લેખ છે કે માથું કાપી નાખવામાં આવ્યું હતું. શબની ઓળખ અંગે એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે મરણજનારના ભાઈના પૌત્ર ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૫ એ એફિડેવિટ ફાઈલ કરી હતી કે તેમણે શબની ઓળખ કરી ન હતી. જો આ રીતે એફિડેવિટ ફાઈલ કરવામાં

આવી હોય તો પણ અમે તેને કોઈ મહત્વ આપી શકીએ નહીં. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૫ એ જુબાની આપી કે તેઓ ઘટના વિશે સાંભળ્યા પછી ખેતરોમાંથી આવ્યા હતા અને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૩ ના કહેવા પર તેમણે ફરિયાદ લખી હતી. તેઓ માથા સહિતની કેટલીક રિકવરીના સાક્ષી પણ હતા. આ સાક્ષીની રિકવરી, ખાસ કરીને માથાની રિકવરી અંગે ઘણા દિવસો સુધી વિગતવાર ઉલટતપાસ કરવામાં આવી હતી. અમને તેમના પુરાવામાં કોઈ ગંભીર ખામી જણાતી નથી. અમારે એ દર્શાવવું પડશે કે વિદ્વાન કાઉન્સિલની તમામ રજૂઆતોમાં માત્ર પુરાવાની કદરનો જ સમાવેશ થાય છે અને નીચેની બંને અદાલતોએ ભૌતિક સાક્ષીઓના પુરાવા પર ખૂબ જ વિગતવાર વિચાર કર્યો છે અને અગાઉ ઉલ્લેખ કર્યા મુજબ અમે પણ તેની તપાસ કરી છે અને અમે તેમના પુરાવાથી સંતુષ્ટ છીએ. વિદ્વાન કાઉન્સિલે, જો કે, અંતમાં રજૂઆત કરી હતી કે આવા કેસોમાં સાર-અસારને અલગ કરવાનું શક્ય નથી અને કેટલાક આરોપીઓને કોઈ ચોક્કસ ખુદ્દી કૃત્યો માટે જવાબદાર ગણવામાં આવ્યા નથી અને અપીલકર્તાઓને આવા સામાન્ય આક્ષેપો પર દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં. જે રીતે ગુનો આચરવામાં આવ્યો છે તે ગેરકાયદેસર મંડળીના હેતુને પ્રગટ કરે છે અને આવી ગેરકાયદેસર મંડળીનો દરેક સભ્ય સીધી રીતે જવાબદાર રહેશે."

સાચું છે, ઉપર નોંધ્યા મુજબ ક્ષતિઓ છે, પરંતુ વિચારણા માટે ઊભો થતો પ્રશ્ન એ છે કે શું આવી ક્ષતિના કારણે કોઈ પૂર્વગ્રહ પેદા થયો છે, જો તેનો

જવાબ હકારાત્મકમાં હોય તો દેખીતી રીતે તેની ટ્રાયલ પર ગંભીર અસર પડશે પરંતુ જો તે નકારાત્મકમાં હોય, તો કોઈ પૂર્વગ્રહ પેદા થયો હોવાનું કહી શકાય નહીં અને તે જ રીતે ટ્રાયલ દૂષિત થવાનો પ્રશ્ન ઊભો થશે નહીં. રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓનો અહેવાલ ભરોસાપાત્ર હોવા સિવાય બીજું કંઈ કહી શકાય નહીં અને તેના કારણે, ક્ષતિઓ પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓની જુબાનીથી ઓઝલ થઈ જાય છે. ઉપરોક્ત અવલોકનોને આ કોર્ટના બાલેશ્વર મંડલ અને અન્ય વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૯૭) એસ.સી. ૩૪૭૧ ના નિર્ણયથી સમર્થન મળે છે.

શ્રી તુલસીએ અંતમાં દલીલ કરી હતી કે રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ પુરાવાઓ દર્શાવે છે કે મરણજનારના પગરખાં એક થેલા સાથે માથાની બાજુમાં રાખેલા મળી આવ્યા હતા અને તેના આધારે એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે ઘટનાનું સ્થળ તે સ્થળથી અલગ હતું જ્યાં તપાસ અધિકારી દ્વારા શબ મળી આવ્યું હતું. હાઈકોર્ટે આ મુદ્દે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

"૧૨. એ સાચું છે કે મરણજનારના માથાની બાજુમાં પગરખાં રાખવા અંગે કોઈ સ્પષ્ટ ખુલાસો નથી, જે માત્ર ઇન્કવેસ્ટ રિપોર્ટ દ્વારા જ સાબિત થતું નથી, પરંતુ આ હકીકત પોતાનામાં એટલી પૂરતી નથી કે જેનાથી ફરિયાદપક્ષના સમગ્ર કેસને અવિશ્વસનીય માની શકાય તેવી વ્યાજબી શંકા પેદા થાય. એ દર્શાવી

શકાય કે ઇન્કવેસ્ટ રિપોર્ટ મુજબ મરણજનારના માથાની બાજુમાં એક જોડી પગરખાં મળી આવ્યા હતા પરંતુ એ સ્પષ્ટ નથી કે મરણજનારના પગ ખુલ્લા હતા, એટલે કે પગરખાં પહેરેલા ન હતા. એ પણ સ્પષ્ટ નથી કે પોતાના ગામે જતી વખતે મરણજનારે પગરખાં પહેર્યા હતા કે કેમ. આ સંબંધમાં તપાસ અધિકારી અથવા અન્ય કોઈ સાક્ષીને કોઈ પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યો ન હતો." (મહત્વ દર્શાવાયું)

પુરાવાની સ્થિતિ પર, જેમ કે ઉપર મહત્વ દર્શાવાયું છે, અમે અપીલના સમર્થનમાં કરાયેલી રજૂઆતો સાથે સંમત થવા માટે તૈયાર નથી કે કોઈ ચોક્કસ જગ્યાએ પગરખાં રાખવાની હકીકત આખી ટ્રાયલને દૂષિત કરશે.

ઉપરોક્ત દ્રષ્ટિકોણને ધ્યાનમાં લેતાં, અમને અપીલમાં કોઈ ગુણદોષ જણાતો નથી, અને ન તો સમર્થનના ચુકાદામાં હસ્તક્ષેપ કરવાનું કોઈ કારણ છે. તેથી, અપીલ નિષ્ફળ જાય છે અને આથી ફગાવી દેવામાં આવે છે.

અપીલ ફગાવી દેવામાં આવી.

એન.જે.

This is an AI-assisted translation.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ.

અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.